

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Jana Lasicová
Článok / Article: Recenzia na knihu: Komu nie je nič sväté
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov –
UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences
and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

LASICOVÁ, J. 2016. Recenzia na knihu: Komu nie je nič sväté. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 19, č. 1, 2016. ISSN 1335 – 2741, s. 265-269. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2016/1-2016/jana-lasicova.html>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

RECENZIA NA KNIHU: KOMU NIE JE NIČ SVÄTÉ

BOOK REVIEW: NIŠTA SVETO

Jana Lasicová*

BREŠAN, I. 2014. *Komu nie je nič sväté. (Ništa sveto)*. Bratislava: Citadella Publishing, 2014. Preložila Lenka Fingerelandová, 297 s. ISBN 978-80-89628-35-3.

Tvorba chorvátskych spisovateľov je na Slovensku málo známa, preto nás potešilo vydanie knihy známeho chorvátskeho spisovateľa a scenáristu **I. Brešana** (nar. 1936), autora mnohých úspešných diel krásnej literatúry, filmových scenárov a známeho televízneho tvorcu.

V odbornom časopise nebývajú často hodnotené diela tohto typu. Kniha *Komu nie je nič sväté*, v origináli *Ništa sveto* (Záhreb, 2008), je však typom postmodernej literatúry, ktorá spája prvky literatúry faktu s osudom človeka a národa v krízovej situácii spoločenského konfliktu, prerastajúceho do vojny. Ako je uvedené na záložke knihy: „v centre pozornosti spisovateľa je predovšetkým vzťah jednotlivca a vrchnosti, pripravenosť človeka opustiť svoje ideály pre materiálne výhody”. To všetko na dejovom pozadí moderných juhoslovanských, a po roku 1991 chorvátskych udalostí.

Slovenský čitateľ si Chorvátsko spája najmä s turizmom. „Slovenské more”, t. j. chorvátske pobrežie Jadranu, už takmer polstoročie predstavuje významnú dovolenkovú destináciu. Na prelome 19. a 20. storočia chorvátsky ostrov Brač bol aj dočasným domovom významného slovenského spisovateľa **Martina Kukučina**. Aj Slovensko sa stalo domovom mnohých Chorvátov ešte v časoch presídľovania etník a národností v Rakúsko-uhorskej monarchii.

Dnešné Chorvátsko je moderný štát, člen EÚ a významný partner slovenskej zahraničnej politiky, preto nezaškodí pripomenúť si niektoré fakty z jeho histórie,

* Doc. PhDr. Jana Lasicová, PhD. pôsobí ako vysokoškolská pedagogička v oblasti skúmania bezpečnosti na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: lasicova@gmail.com.

aby sme lepšie pochopili autorský zámer knihy i rozhodnutie recenzentky dať do pozornosti slovenskej odbornej, ale i laickej čitateľskej obci práve toto dielo.

Sčítanie obyvateľstva po 1. svetovej vojne dokladuje, že na území budúcej Juhoslávie žilo viacero národností, ktoré sa súhrnne uvádzali Chorváti tvorili po Srboch druhú najpočetnejšiu skupinu - 23,8%. Z hľadiska významu bola táto „nesrbská“ komunita priemyselnou základňou územia Juhoslávie, ale aj centrom potravinárskej výroby, najmä pestovania obilia na severe Chorvátska. Významnú úlohu mali aj prístavy pre námornú dopravu v južnom Chorvátsku. V politickom živote však Chorvátsko takéto postavenie nemalo. Centralistická ústava z roku 1921 mala napomôcť vybudovaniu juhoslovanského supranároda, s výraznou dominanciou srbského národa. Voči Srbom, aj voči ústave, sa okamžite zdvihla vlna opozície zo strany chorvátskych, ale aj slovinských ľavicových strán. História spoločného štátu až po koniec 2. svetovej vojny teda zahrnovala formovanie rôznych vnútroštátnych a medzi-nacionálnych dohôd, ich riešenie, ale aj narastanie sporných otázok medzi národnosťami, ako aj striedanie politických foriem (diktatúra, banát), s vojenskou jurisdikciou, viacero pučov a nakoniec anektovanie časti územia Juhoslávie štátmi Osi, a to všetko zastrešené kráľovstvom v rokoch 1918 - 1934. Po skončení 2. svetovej vojny sa Komunistická strana Juhoslávie pod vedením **J. B. Tita** presadila ako nový štátoprávny aktér. Vzniklo pokračovanie, modifikácia supranároda, realizovaná typom federálneho štátu podľa sovietskeho vzoru s vedúcou úlohou komunistickej strany, vytvoreného zo šiestich samostatných republík (Chorvátsko, Srbsko, Slovinsko, Bosna a Hercegovina, Čierna Hora, Macedónsko). **J. B. Tito** sa však odmietol podieľať na smerovaní vnútroštátnej politiky federácie k väčšej sovielizácii tak, ako sa to udialo v štátoch strednej Európy. Dôsledkom bolo, že v roku 1948 sovietske vedenie vylúčilo Juhosláviu z komunistického Imformbyra, za nezávislú politiku uplatňovanú štátom. Systémové vzťahy so sovietskym blokom obnovila Juhoslávia po Stalinovej smrti len čiastočne. Viac sa orientovala na Hnutie nezúčastnených krajín, kde sa stala členom a partnerom zahraničnej politiky, najmä štátov vtedajšieho tretieho sveta. V 60-tych rokoch minulého storočia v „juhoslovanskom supranárode“ prebehol rad reforiem, smerom k zásadnej decentralizácii. V podstate sa jednalo o oslabenie srbského centra a prenesenie väčších právomocí v dôležitých rezortoch nielen na jednotlivé republiky, ale aj na autonómne oblasti (Kosovo, Vojvodina), čo potvrdila aj nová ústava. Socialistická ústava bola prijatá v roku 1963 a zmenil sa i názov štátu na Socialistickú federatívnu republiku Juhoslávie (SFRJ). V odbornej literatúre sa

uvádza, že práve v tomto období, ktoré malo za cieľ posilniť štát, nastal postupný rozpad juhoslovanskej federácie, pretože ústava mala reliktné prvky a štrukturálne nedostatky: 1. potvrdzovala vládu komunistickej strany a 2. zmenená mohla byť len konsenzom, čo sa však neuskutočnilo.

Stagnácia v ekonomike v 70-tych rokoch a smrť **J. B. Tita** v roku 1980 vyvolali eskaláciu národných, etnických, náboženských a vnútropolitických tenzií. Zámienkou sa stalo Kosovo a jeho údajné kontrarevolučné aktivity. Vtedajší stranický aparát riešil situáciu trestom - boli zrušené všetky výhody vyplývajúce z autonómie, ktorá mala dovtedy nadštandardnú úroveň v Kosove aj vo Vojvodine.

V dôsledku týchto opatrení a reakcie na ne, na celom území Juhoslávie, ale aj v dôsledku zlyhania komunistického režimu v strednej Európe, sa v Juhoslávii najprv rozštiepil jednotný (aspoň navonok) stranický systém, nacionalizovala sa národnosť a náboženská ideológia, k čomu sa pridalo deštruktívne pôsobenie vlády **S. Miloševića**. Politický konflikt sa sekuritizoval už dlhšiu dobu. Jedným z aktérov bola Juhoslovanská ľudová armáda.

Na jar v roku 1991 sa konalo rokovanie prezidentov šiestich republík o ďalšom vnútropolitickom vývoji, ale skončilo krachom. Srbsko, viac ako storočie najsilnejší štát juhoslovanskeho územia, vyvolalo vážnu ústavnú krízu. Dôvodom bolo srbské veto zvoliť predstaviteľa Chorvátska do funkcie federálneho prezidenta. Dôsledky boli rýchle. V decembri 1990 usporiadalo Slovinsko plebiscit o nezávislosti. V máji 1991 tak učinilo Chorvátsko. Oba štáty žiadali suverenitu a oddelenie od SFRJ. Aktérstvo Juhoslovanskej ľudovej armády znova eskalovalo konflikt. Armáda zahájila v septembri toho istého roku vojnu proti Chorvátsku. Brutalita vojny bola niečím novým v európskom mierovom bezpečnostnom prostredí. Krutosti a násilie v mestách Vukovar, Karlovac, Zadar a Dubrovnik otriasli európskym povedomím Pax Europea, trvajúcim takmer polstoročie. Z pohľadu srbskej armády bola táto vnútroštátna vojna vnímaná ako ohrozenie medzinárodnej bezpečnosti. Na potlačenie konfliktu boli povolané medzinárodné sily, najmä OSN. Počas vojny v rokoch 1991 - 1995 bola na území Chorvátska vytvorená samozvaná Republika Srpska Krajina ako útočisko pre chorvátskych Srbov, a základňa pre diverziu rôznych druhov voči Chorvátsku. Upokojenie situácie nastalo až po roku 1995, po Daytonských dohodách, ale netýkalo sa iných, konfliktných oblastí bývalej Juhoslávie.

Všetky tieto udalosti tvoria pozadie pre formovanie identity chorvátskeho národa v 20. storočí ako aj pre vykreslenie príčin vnútornej schizofrénie

obyčajného človeka. Hrdina knihy, syn prostitútky, vyrastá v detskom domove riadenom komunistickou disciplínou. Tak národ, ako aj jednotlivec chce prežiť a to v rozmedzí 50-tych až 90-tych rokov 20. storočia bolo možné len tak, že sa prispôsobí. Detstvo a mladosť hlavného hrdinu je ako vystrihnutá z Darwinovej teórie - prežije nie ten, ktorý je silnejší, ale ten, ktorý sa dokáže lepšie prispôobiť. V podstate **I. Brešan** píše o morálke, o zlyhaní komunistickej morálky, o zlyhaní bratstva medzi národmi, o strate identity a humanizmu medzi ľuďmi. Politické zmeny rozdeľujú chorvátsku spoločnosť už nie ideologicky, ale revivalisticky. Existujú len dva tábory. Na jednej strane nacionálni lídri, politickí činitelia, vojaci, médiá komunikujúci prostredníctvom lží, afektácie, tyranie, korupcie. Na druhej strane revolúcia, pravda, sloboda, ľudské práva, ale aj ľudia bez predsudkov, prechádzajúci z jedného tábora do druhého.

Oba tábory žijú v nádeji, že spoločenský konflikt je možné ukončiť. Ich spoločným cieľom je prežiť za každú cenu. Lenže v Chorvátsku v 90-tych rokoch sa neodohrávala hrdinská epopeja boja za sebaurčenie, ale pokrytecké hľadanie výhod, ktoré by toto sebaurčenie prinieslo. Odvekí rivali Srbi a Chorváti teoreticky chcú ukončiť konflikt, ale nevedia ako. Spája ich jazyk, ale rozdeľuje písmo. Spája ich spoločná minulosť, ale rozdeľuje ich nacionálny historický odkaz. Rozdeľujú ich posúvajúce sa hranice, ale spája obchodovanie so zbraňami, s informáciami a so ctou. Presúvajú sa posty, alternujú sa identity. Z bedára je boháč, zo slávneho právnika zástanca režimu, kabaretný komik. Chýbajú istoty, ciele a vízie do budúcnosti.

Brešanova morálka je materialistická, je o novom sprisahaní spoločnosti proti ľudskosti, pretože táto spoločnosť si už nevie vykonať nápravu sama. Potrebuje sily medzinárodného spoločenstva, ktoré majú zavádzať poriadok na deštruovanom území. Je to zúfalá potreba juhoslovanských národov, ale zároveň aj alibizmus.

Autor veľmi kriticky hodnotí aj tento rozmer konfliktu. Medzinárodné organizácie, ktoré majú dozerať na implementáciu práva, sú často len dezorientovaní pozorovatelia. Účinnosť ich misií je malá, a takto to vnímajú relevantné postavy knihy. Táto narácia je diametrálne odlišná od zobrazovania heroizmu humanitárnych operácií v dobových deklaráciách, a posilňuje fatálnu dimenziu diela, ktorá je postavená na dezilúzii, zlyhaní solidarity a bezvýhodiskovosti do budúcnosti. Ako silný kontext knihy nachádzame aj druhú dimenziu: vojna je vždy nezmyselná, veľké ideologické ciele sa vždy ukážu ako iluzórne, mier by nemal byť len epizódami medzi permanentnou vojnou (ako hovorí jedna paxiologická teória), ale smerovaním k trvalému

nekonfliktnému vývoju. Ak sa to ľuďom v budúcnosti nepodarí, svet je naozaj globálne ohrozený - tento odkaz zašifrovaný v peripetiách diela je naliehavý a dobre čitateľný.

O autorovi viacerí kritici napísali, že jeho doménou je dobrodružný, satirický až groteskný román. Recenzované dielo má všetky tieto prívlastky, navyše obsahuje reflexiu futura humánnej bezpečnosti a zaujímavú geopolitickú víziu Balkánu ako miesta, ktoré je schopné revitalizácie len vtedy, ak odstráni falošnosť z nacionalizmu, schizofréniu a korupciu z politiky.

Text znesie aj porovnanie s **J. Haškom** a **N. I. Gogoľom**. Haškovsko-gogoľovská je základná línia príbehu - anabáza obyčajného človeka počas vojny, ale bez **Švejkhovho** láskavého humoru, zato s gogoľovským groteskným strachom z neznámych spoločenských síl.

Napriek zdanlivej absurdnosti je táto kniha nesmierne úprimná, vlastenecká a humanistická. Bez pátosu a prikrášľovania zobrazuje prostredníctvom osudov hlavného hrdinu osud Chorvátska tak ako ho nepoznáme a už vôbec nie z oficiálnych správ a komentárov o priebehu vojny v rokoch 1991 - 1995. Zároveň je varovaním pred zneužitím akejkoľvek moci, pretože to vedie vždy k strate identity človeka, komunity, národa, štátu a k uplatneniu hesla *Divide et impera*, čo je v absolútnom rozpore s európskymi humanistickými ideálmi, naplňujúcimi sa v integrácii.

Recenzentka by ešte chcela upozorniť na množstvo chýb v preklade, ktoré doslova menia zmysel vety. Ako príklad stačí uviesť, že v origináli sú formulácie, ako napr.: „*odovzdať informácie, odovzdať materiály, odovzdať sám seba ideí...*” a v slovenskom preklade je to sformulované ako: „*predať informácie, predať materiály, predať sám seba ideí...*”. Takéto nedôslednosti prekladateľky, **L. Fingerelandovej**, zrejme neznalej rozdielu medzi českým „*předať*” a slovenským „*odovzdať*”, narušujú konceptuálny a myšlienkový rámec knihy, z čoho vyplýva, že z chorvátskeho jazyka treba prekladať viac, a viac sa učiť. Táto literatúra si to naozaj zaslúži.